

Des coutumes du culte populaire l'auteur mentionne celle qui veut que les frais de la fête d'un Saint, c.à d. l'argent dépensé pour les repas servis aux pèlerins, soient payés par certains habitants de l'île appelés «frères», le labourage se fait par des travestis pendant la période du carnaval etc.

B'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

(16 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ - 3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων¹ ἔνεκα τῆς βραχείας χρονικῆς διαρκείας αὐτῆς (16 Σεπτεμβρίου - 3 Ὀκτωβρίου) περιορίσθη εἰς τὴν κωμόπολιν Πύλη καὶ τὰ χωρία Ἅγιος Προκόπιος καὶ Καλόγηροι. Ἡ συλλεχθεῖσα δὲ διὰ καταγραφῆς λαογραφικῆ ὕλη καὶ περιληφθεῖσα εἰς τετράδιον (σελ. 468, σχ. 8 μεγάλ.) κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀριθ. 3212.

Εἰς τὴν ὕλην ταύτην περιέχονται :

α) Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου : ἄσματα 181, νανουρίσματα 2, παραδόσεις 156, ἔπφδαὶ 4, παραμύθια 3, παροιμίαι 2, παιδιὰ 6, αἰνίγματα 35, εἰδήσεις περὶ μετεωρολογίας, ἀστρολογίας, μαντικῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῆς λατρείας καὶ δημῶδους ἱατρικῆς.

β) Ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου πληροφορίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτὴν κ. ἄ.

γ) Ἐκ τοῦ φυσικοῦ (ὕλικοῦ) βίου εἰδήσεις περὶ τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν, μελισσοκομίας, ποιμενικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου κ.λ.π.

Φωτογραφίαι παρατίθενται σχετικαὶ πρὸς τὴν συγκομισθεῖσαν ὕλην. Πρὸς τοῦτοις ἐπραγματοποιήθη ἔτι καὶ ἠχογράφησις 133 μελωδιῶν ἄσμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν (βλ. εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς μουσικῆς ὕλης ἀρ. 15112 - 15244).

Ἐκ τῶν καταγραφεισῶν παραδόσεων ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος ἐκ Πύλης.

Μιά βολὰ ὁ πατήρ Κοσμάς πέρασε ὄλον τοῦ Ξηρόμερου κ' ἔφτασε στὸν Κραβασαρά, ἤθιλι νὰ πηγαῖν² στὴν Πάτρα κ' ἤθελε νὰ ἀνταμωθῇ μὴ τις μαθητές τ' ἀλλὰ δὲν μπόρ'γι νὰ πηγαῖν² γιατί ἦτανι θάλασσα κ' ἔρριξι ἀπάν' στὴν θάλασσα

¹ Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 56427/1967 ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

τὴν κάπα τ' καὶ τὸ κοντοκάπ'τ' καὶ πέρασι καὶ ξαναεπέστρεψε μὲ τ'ς μαθητές τ' μὴ τὸν ἴδιον τρόπον (χφ., σ. 30).

Παρόμοιαι διηγήσεις φέρονται περὶ τοῦ Ἁγίου Φανουρίου (*Αρτα), τῶν ὁσίων Παταπίου (Γεράνεια), Χριστοδούλου (Λέρος), μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν (Πά-
τμος, Θήρα, Μεγανήσιον Λευκάδος, Κρήτη, Σίκινος, Κύπρος) κ. ἄ.¹.

Τὸ θέμα τοῦτο παρελήφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ πιθανώτατα ἕξ ἀγιολογικῶν διη-
γήσεων, αἱ ὅποια προέκυψαν ἐκ τῆς εἰς τὸ εὐαγγέλιον περιεχομένης θαυματικῆς
διηγήσεως περὶ βαδίσσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πέτρου
ἐκ τῶν μαθητῶν (Ματθ. 14, 25-29)².

Περὶ τούτου διδακτικὴ εἶναι ἡ διήγησις εἰς τὸ συναξάριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάν-
νου τοῦ Ἐρημίτου. «Καὶ ὁ ἅγιος ἔρχεται μὲ μεγάλην πίστιν εἰς τὸν αἰγιαλὸν,
καὶ κάμνων τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ ἀπλώσας τὸ ράσο του εἰς τὰ
ὑδατα τῆς θαλάσσης, καὶ θέσας τὴν ράβδον αὐτοῦ ὡς κατάρτιον καὶ τὸ ἥμισυ
τοῦ ράσου του ὡς ἄρμενον, προσηύχето μὲ πίστιν νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὁ Θεὸς νὰ
περάσῃ ἀβλαβῆς εἰς Κρήτην νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς ἀδελφούς. Ὅμοίως καὶ οἱ ἄλλοι
Πατέρες προσηύχοντο μετὰ πίστεως, ἵνα τύχωσι τὸ ποθυούμενον. Καὶ πάλιν ὁ
Ἰωάννης ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ λέγων τὸν ἅγιον σύμβολον
καὶ ἄλλα κατανυκτικά, ψαλμοὺς καὶ τροπάρια, καὶ σφραγίσας τὸν αἰγιαλὸν τῷ
σημεῖῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἀνέβη ἐπάνω εἰς τὸν μανδύαν αὐτοῦ καί, ὡς τοῦ θαύ-
ματος, ἤρχισεν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου νὰ πλέῃ τὴν θάλασσαν καὶ οὕτω πλέων
καὶ ψάλλων ἔτρεχεν ἀδιστάκτως πρὸς τοὺς ἀδελφούς. . . »³.

² Αναφέρεται προσέτι καὶ διάσωσις αἰχμαλώτων ἐπὶ μανδύου τῆς Παναγίας
ἢ ἐπὶ τοῦ ράσου ἁγίων⁴.

¹ Βλ. Στεφάνου Δ. Ἡμέλλου, Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις, ἐν Ἀθήναις
1968, σ. 71.

² «Τετάρτη φυλακῆ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς περιπατῶν ἐπὶ τῆς
θαλάσσης καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα ἐταράχθησαν λέγοντες
ὅτι φάντασμα ἐστὶ, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραζαν, εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων·
θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε. Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε· Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευ-
σόν με πρὸς σὲ ἔλθειν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ εἶπεν, ἔλθέ. Καὶ καταβάς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος
περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα ἔλθειν πρὸς τὸν Ἰησοῦν». Πρβλ. Μάρκ. 6, 48. Ἰωάνν. 6, 19.
Τὸ θέμα καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην: Ἰὼβ 9, 8 «Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ
περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους».

³ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὑμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ Ἰωάννου τοῦ Ξένου καὶ τρεῖς
νέοι συγγραφεῖς κανόνων, Μάρκος Χαμετῆς, Γαβριήλ Ροδίτης καὶ Δημήτριος Σουρούμλης.
Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 20 (1950), σ. 327.

⁴ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, ἔνθ' ἄν., σελ. 70.

Ἐκ τῶν τοπικῶν διηγήσεων παραθέτομεν τὴν ἱστορικὴν περὶ τῆς διελεύσεως ἀπὸ τὴν Πύλην τοῦ Ἁγίου Πασᾶ καὶ τινες περὶ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος¹.

α) «Ὁ Ἁγίου Πασᾶς πέρασι ἀπὸ ἑὸ ἀπ' τὴν Πόρτα (Πύλη) κ' ἔφτειασι καταλ'σμο στὸν Πλάτανο στὴ βρύσ' (νοτιοανατ. τοῦ χωριοῦ) καὶ φαίνεται ἀκόμα, τὸ κάψιμο ὅπου ἔκανε καταλ'σμο (χφ., σελ. 26 Πύλη) (βλ. εἰκ. 1)

β) 1) «Στὴν Πόρτα - Παναγιὰ² εἶχ' τοῦ καλόβι τ' ὁ ἅγιος Βησσαρίων κ'

Εἰκ. 1. Ὁ πλατάνος μετ' τὸ κάψιμο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πασᾶ

Εἰκ. 2. Ἡ Πόρτα - Παναγιὰ

ἔστερα ἀπὸν καιρὸ ἔμεινε μιὰ πέτρα μεγάλη, ἐκεῖ ἄφ'σι τὴν πατ'σιὰ ἀπὸν μπλάρ'. Μιὰ βολὰ πῆγαν νὰ σπάσουν τὴν πέτρα γιὰ νὰ βροῦν λιφτὰ καὶ παρουνισιάτ'κι οὐ ἅγιους κὶ τ'ς χτύπησε κὶ τ'ς ἔφτειασι μιγάλα πράματα. Αὐτὰ τὰ ἔφτειασι οὐ ἅγιους γιὰ νὰ δείξ' ὅτ' τὸ μέρος ἦταν θ'κότ'» (χφ., σελ. 25. Πύλη) (βλ. καὶ σελ. 201)³.

2) «Ὅταν πέθανι οὐ ἅγιους ἔφ'σι ἐντολὴ νὰ τὸν ξιθάβουν σὶ σαράντα μέ-

¹ Περὶ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος βλ. Κ. Δουκάκη, Μέγας Συναξαριστής, Ἀθῆναι 1894, Μὴν Σεπτέμβριος, σελ. 193 - 226.

² Σήμερον ὑπάρχουν ἐλάχιστα οἰκίαι καὶ ἡ περίφημος Βασιλικὴ τῆς Πόρτας Παναγιᾶς (βλ. εἰκ. 2), ἧτις ἀνήκει εἰς τὴν Πύλην (Πόρταν).

³ Ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιχειρήσαντος τὴν σύλησιν (Συμεῶν Τσαμόπουλος).

⁴ Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1541. Ἡ χρονολογία αὕτη ἀναγράφεται ἐπὶ χειρογράφου κώδικος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Ὁ Ἱερόθεος τοποθετεῖ ταύτην «περὶ τὸ 1550» (βλ. Βίτωρος Ματθαίου, ἐνθ' ἄν., σελ. 377). Ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου ὡσαύτως ἐορτάζεται τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν. (Αὐτόθι, σελ. 359).

ρις. Ἀπὸ τὰ ἴπι σ' ἕναν ἀράπ' ὄπηρέτ' πού 'χι κὶ πῆγι κὶ τὸν ξέθαφι κὶ τὸν βρῆκι οὐλον ἐχτὸς ἀπὸ τὴν κάρρα κὶ τοῦ ἕνα του χέρ'» (χφ., σελ. 4 Πύλη).

3) «Ἄμα ἔπισι ἡ βλογιὰ ἦτανι 'κεῖ στοῦ 1914 φέραν τὴν κάρρα τοῦ ἁι- Βησσάριου κὶ πέρασι». (χφ., σ. 178, Καλόγηροι).

Κατὰ τὸ 1926-1927 ἐπίσης ὁ ἅγιος ἔσωσε τὴν περιοχὴν ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς ἀκρίδος (χφ., σ. 3, Πύλη).

Εἰκ. 3. Ἡ γέφυρα τοῦ Κοράκου.

Εἰκ. 4. Ἡ καμάρα τῆς γέφυρας τοῦ Κοράκου.

4) «Στοὺς χρόνους πὸν ζοῦσι οὐ Ἅγιους Βησσάριους, τὸν κερὸ πού'ταν ἴσκουπους εἶχι πέσ' πανούκλα κὶ στὴ Μολδοβλαχία. Τότε τὸν κάλισαν τὸν ἅγιον γιὰ τὴν ἦταν ἀκ'στὰ ὄτ' φτεϊάν' θάματα. Οὐ ἅγιους πῆγι κ' ἔφτειασι λιτανεῖα μιν γὰλ' κὶ παρακάλισι πουλὸ τοῦ Θεοῦ κὶ ἀπ' τὴ μέρα πὸν πῆγι κ' ἔφτειασι τὴ λιτανεῖα πέρασαν δυὸ μέρις κ' ἔπαφι τὸν κακό'. Τότε οὐ τότε βασ'λιὰς τ'ς Μολδο-

¹ Καὶ εἰς τὸ συναξάριόν του ἀναφέρεται: «ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Βησσαρίωνα τὸ νὰ διώκη τὴν πανώλην καὶ διὰ μέσου τῆς σεβασμίας αὐτοῦ καὶ παντίμου κάρρας νὰ γίνεταί πανταχοῦ τοῦ πάθους τούτου ἰατρὸς ταχύτητος καὶ μέγας ἀντιλήπτωρ καὶ βοηθός... καὶ ἐν τῷ ἅμα πάει ἡ φθορὰ τῆς ἀσθενείας αὐτῆς καὶ ὄχι μόνον εἰς τοὺς τόπους τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Ἠπείρου θαυματουργεῖ ἡ ἀγία αὐτοῦ κάρρα καὶ ἡ ἀγία του σιαγὼν καὶ προσκαλεῖται διὰ τὴν τοιαύτην τῆς πανώλους ἀσθένειαν... ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίφημον Οὐγγροβλαχίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν παράδοσιν ὅτι ὑπῆγεν ἐν τῇ ζωῇ του ὁ Ἅγιος ἢ προσκληθεὶς διὰ τὴν πολλὴν του φήμην καὶ ἀγιότητα ἢ διὰ χρεῖαν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Μοναστηρίου». (Βλ. *Βίτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σ. 380-381).

βλαχίας ἔστειλε χρυσάφ' ἓνα φόρτουμα κι οὐ ἄγιους τότε ἔφτειασι τοῦ μαναστήρ'». (χφ., σ. 202, Πύλη).

5) «Τῇ Γέφυρα τοῦ Κοράκου τὴν ἔχτισι οὐ ἄγιους Βησσάριους, ὅταν τὴν τελείωσαν οἱ μαστόρ' ἀνέβ' κι οὐ "Ἄγιους ἀπάν' κι τ'ς λέει: Πῶς φαίνουμι ἰδῶ; Κι τότε τοῦ 'παν. — Σὰν κόρακας, Παπούλη μ'. Κ' ἔτσ' ἀπὸν τότε πῆρι τ' ὄνομα κ' ἡ γέφυρα τοῦ Κοράκ'». (χφ., σ. 34 Πύλη), (βλ. εἰκ. ἀρ. 3 καὶ 4).

"Ἄλλαι παραδόσεις ἀναφέρουν περὶ τοῦ χρόνου (1514) τῶν μέσων κατασκευῆς ὡς καὶ τῶν προκυνησῶν ἀντιξοοτήτων ἐξ αἰτίας διαβολῶν κακῶν ἀνθρώπων (βλ. χφ., σ. 3 καὶ 202).

6) «Στὴν Καμάρα τ'ς Πύλ'ς δούλιβαν οἱ μάστορ' κι πάει κι οὐ ἄγιους Βησσάριους¹ μ' ἓνα ταγάρ' καὶ τ'ς πάει τρία πρόσφουρα κ' ἓνα κανάτ' κρασί. Οὐ ἄγιους τ'ς εἶπι ἐλάτι νὰ φᾶμι κι νὰ πιούμι. 'Κεῖν' ἦταν θυμουμέν' γιατί εἶχαν μάθ' πῶς δὲν εἶχε λιφτὰ νὰ τ'ς πληρώσ' κι πῆγαν μὶ κρύα καρδιά κι θυμουμέν' λὲν στοὺν ἄγιον Βησσάριον· λιφτὰ πρέπ' νά'χ'ς γιὰ νὰ γίν' ἡ δ'λειά' ἔτσ' δὲν φτειάν'μι δ'λειά'. Τότε οὐ ἄγιους Βησσάριους σήκουσι μιὰ πλάκα κι τ'ς εἶπι: Πάρτι ὅσα σᾶς χρειάζονται. Οὐ προνοντάστουρας τότε πῶφτειασι τὴ φασαρία, πίστιμι πουλὸν στοὺν ἄγιον κ' ἔκατσαν οὐλ' κ' ἔφαγαν κ' ἤπιαν κι ἅμα τελείουσι ἡ καμάρα εἶπαν ὅτ' θὰ πιτάξουν τοῦ τσόκ' (=σφυρὶ) κι ὅπου τοὺν βροῦν ἱκεῖ θὰ χτίσουν ἱκκλησιά. "Ἐτσ' ἔφτειασαν πέταξαν τοῦ τσόκ' κ' ἱκεῖ πὸν τοῦ βροῦσαν χτίσαν μαναστήρ' μὲ 365 κιλιά. Οὐ "Ἄγιους Βησσάριους πέθανι ρακέντ'τους (χφ., σ. 59-60 "Ἄγιος Προκόπιος) (βλ. καὶ χφ., σ. 169 Καλόγηροι).

Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὸ μονύδριον εἶχε 366 κελιά (χφ., σ. 229, Πύλη).

7) Οὐ ἄγιους εἶχε καταραστῆ τ'ς γ'ναῖκισ γιατί μιὰ παλιονγυναῖκα ἔγινε ἰτία (αἰτία) γιὰ νὰ τοὺν ποῦν λόγια. Καταράστ'κι κι τὴ Λάρ'σα. "Όταν οὐ ἄγιους ἦταν ἐπίσκουπος Λαρίσης εἶχε φτειάσ' ἓνα χάν' κι μέσα στοῦ χάν' πῆγινε ὅποιος ἤθιλι, δὲν εἶχε κλειδιά, ἄν'γισ κ' ἔμπινισ μέσα κι κοιμόσ'να. 'Ἰκεῖ ἔμινι κι οὐ ἄγιους. Μιὰ μέρα 'κεῖν' πὸν τοὺν ζήλιβαν ἤθιλιαν νὰ τοὺν φτειάσ'νι κακὸ γιὰυτὸ ἔβαλαν μιὰ γ'ναῖκα ἀπὸν κάτ' ἀπ' τοῦ κρεββάτι τ'· αὐτὸς ὅπου εἶπαμαν δὲ κλειδουσι κι αὐτὴ ἡ παλιον'γαῖκα μὸλ'ς κοιμήθ'κι οὐ ἄγιους βγῆκι κι πῆγι κοντὰ στοὺν ἄγιον κ' ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ ἄν'ξαν αὐτοὶ πὸν θέλαν νὰ τοὺν κατηγορήσουν κ' εἶπαν ὅτ' πῆγανι μὶ τ'ς γ'ναῖκισ· ἀμέσους τότε οὐ ἄγιους ἔφυγι ἀπὸν ἐπίσκουπος κι καταράστ'κι τ'ς γ'ναῖκισ κι πῆγι στοῦ μαναστήρ'. Σ' αὐτὸ τὸ μαναστήρ'

¹ Παραλλαγή τῆς παραδόσεως βλ. εἰς 'Αλεξ. Κ. Χατζηγάκη, Τ' 'Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Α', Τρίκαλα 1946, σ. 11. Τοῦ Αὐτοῦ, Παραδόσεις τ' 'Ἀσπροπόταμου, Τρίκαλα 1948, σ. 47.

είχι 365 κιλιά. "Αμα καμμιά γ'ναϊκα ἤθιλι νά πάη σ' αὐτὸ τοῦ μαναστήρ' οὐ ἄγιους δὲν τὴν δέχουνταν. (χφ., σ. 60-61, "Άγιος Προκόπιος) βλ καὶ σ. 3-4 Πύλη).

8) «Μιά φονρά σηκώθ'κι μιὰ τουρκάλα καὶ πῆγι στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος στὸ Ντούτσικου κ' οἱ καλογέρ' δὲν τὴν ἄφ'ναν νά μπῆ μέσα καὶ νά πάη νά προσκυνήσ', γιατί αὐτὸ εἶνι τοῦ θέλ'μα τ' Ἁγίου. Γυναῖκα, νά μὴ πατήσ' στοῦ μονναστήρι τ'. Τότι ἡ τουρκάλα, ἄμα οἱ καλόγερ' μπῆκαν μέσα κ' ἔκλεισαν τὴν πόρτα, πῆγι ν' ἀνιβῆ ἀπ' τὸν τεῖχου, ἀλλὰ κὶ τοῦ μονναστήρ' δὲν τὴν ἐδέχτ' κ' ἐσχίστ' οὐ τοῖχους κ' ἔφτειασι μιγάλον ρῆγμα. "Ετριξαν οἱ καλογέρ' κὶ ἄμα τὴν εἶδαν τ'ς εἶπαν πάλι ὅτ' δὲν μπορεῖ νά μπῆ μέσα, γιατί ἔτσ' θέλ' οὐ ἄγιους, νά μὴ μπῆ μέσα. Αὐτὴ ἡ γ'ναῖκα ἀναγκάστηκε νά φύγ', φεύγοντας ὅμως ἀπειλοῦσι ἡ τουρκάλα ὅτ' θὰ τ'ς χαλάσ', θὰ στείλ' τ'ς Τούρκ' νά τ'ς φτειάσουν μιγάλ' ζημιὰ. "Όμως, ὅταν αὐτὴ πῆγαινε τὴν ἔπιασι ἡ βροχὴ καὶ πῆγι κάτου ἀπὸ μιὰ πέτρα γιὰ νά μὴν βρέχεται, ἡ πέτρα ὅμως ἔπεσε καὶ τὴν πλάκωσε καὶ λέγεται μέχρι σήμερα τ'ς Κυρῶς τὸ μάρμαρο. Αὐτὴ ἦταν ἀφεντίνα. Εἶναι λίγα χρόνια τώρα ποὺ ἔσπασαν τὴν πέτρα καὶ βρῆκαν τὰ κόκκαλά τ'ς». (χφ. σ. 24-25, Πύλη).

Αἱ παραδόσεις αὗται ἀναφέρουν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἰδίου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πύλης ζήσαντος Ἁγίου Βησσαρίωνος Β', τοῦ καλουμένου τοῦ Σωτήρος¹, Μητροπολίτου Λαρίσης. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη λέγει περὶ τιμωρίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου ἱεροσύλων, θέματος γνωστοῦ ἐκ διηγήσεων καὶ ἀπὸ πλείστους ἄλλους τόπους.

Εἰς τὴν αὐτὴν διήγησιν λέγεται περὶ ἴχνους τῆς ὀπλῆς τοῦ ἡμίονου τοῦ Ἁγίου ἐπὶ μεγάλου λίθου. Πρόκειται περὶ θέματος² μὲ παλαιὰν παραδόσιν καὶ εὐρεῖαν διάδοσιν εἰς διηγήσεις ἑλληνικὰς καὶ ἄλλων λαῶν³.

¹ Πρὸς διευκρίνησιν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος τοῦ Α' τοῦ Ἁγιασμένου, ἐπίσης Μητροπολίτου Λαρίσης. Κατ' ἀρχὰς οἱ δύο ἄγιοι ἑταυρίζοντο. Ἡ διασάφησις ἐγένετο ἐκ τῆς ἐνεπιγράφου τοιχογραφίας τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ἐν Τρικάλαις ἱεροῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἡτις ἀπεικονίζει τὸν Ἁγιον Βησσαρίωνα Α', τὸν πρῶτον ἀριστερά, καὶ δεξιὰ τὸν τοῦ Σωτήρος. Ὁ κυρίως ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων ἐτοιχογραφήθη τῷ 1575, τὸ δὲ ἀριστερὸν κλίτος τῷ 1627. (βλ. *Βίττωρος Ματθαίου*, ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. Β', Ἀθήναι 1963, τόμ. Θ' (μὴν Σεπτέμβριος), σ. 359.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 733-735, 742-743, 1139. Κ. Α. Ρωμαίου, Ἀχνάρια ἐπάνω σὲ βράχους, Ἀρχεῖον Θεολ. Θεσ., τόμ. ΙΓ' (1946-1947), σ. 209-227, τόμ. ΙΔ', σ. 374-376. Ἄννης Ἰ. Παπαμχαήλ, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης, ΕΚΛ., ΙΗ'/ΙΘ'/1965-66), σ. 241-242.

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 742-743.

Εἰς τὴν δευτέραν διήγησιν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων καὶ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου ὑπό τινος ὑπηρέτου. Εἰς τὸ συναξάριον αὐτοῦ ἀναφέρεται περὶ τινος Ἁγαρηνοῦ, ὅστις εὗρισκετο ἐκεῖ διὰ τὰς ἐξωτερικὰς ἀνάγκας. Οὗτος μίαν ἡμέραν ἤνοιξε κρυφίως τὸν τάφον τοῦ ἁγίου, ἤσθάνθη ἄρρητον εὐωδίαν καὶ ἀφήρεσε πάντα τὰ ὅσα ἔκτος τῆς κάρας, τὴν ὁποίαν δὲν εὔρεν. Μετέβη κατόπιν εἰς τὴν Δύσιν ὅπου τὰ ἐπώλησε¹. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς διηγήσεως.

Περαιτέρω εἰς τὰς παραδόσεις 3 καὶ 4, ὡς καὶ ἐν τῷ Συναξαρίῳ του², ὁ ἅγιος ἀπαντᾶται ὡς προστάτης κατὰ διαφόρων νόσων, ὡς τῆς εὐλογίας, τῆς πανώλους, διώκτης δ' ἔτι καὶ τῆς ἀκρίδος.

Εἰς τὰς παραδόσεις 5 - 6 ἀναφέρεται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου χορηγήσεως τῶν μέσων πρὸς κατασκευὴν τῆς πρὸς δυσμὰς τῆς Πύλης εὗρισκομένης γεφύρας, τῆς ἐπονομαζομένης τοῦ Κοράκου, ἡ ὁποία ὠκοδομήθη, διότι ποταμός, ὅστις «ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἐκαλεῖτο Ἁργυροδίνης καὶ Ἀχελῷος, τώρα ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ Ἀσπροπόταμος, . . . πλημμυρῶν πολλάκις εἰς τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος ἐγένετο ἀδιάβατος καὶ κανεὶς τῶν ὁδοιπόρων δὲν ἀπετόλμα νὰ τὸν διαβῇ»³.

Αἱ παραδόσεις 6, 4 λέγουν περὶ τῆς ἰδρύσεως ὑπὸ τοῦ Ἁγίου τοῦ Μοναστηρίου Δουσίου⁴. Αὗται ἀνήκουν εἰς τὰς περὶ ἰδρύσεως ἐκκλησιῶν καὶ εἶναι γνωστὰ καὶ εἰς ἄλλους τόπους συνδεόμενα μετ' ἄλλων τοπικῶν ἁγίων καὶ ἐκκλησιῶν.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 αἰτιολογεῖται ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μεταβάσεως γυναικῶν εἰς τὸ μοναστήριον, ἡ ὁποία, ὡς νομίζω, θὰ διεπλάσθη ἐκ σχετικῆς διατάξεως ὑπαρχούσης εἰς τὴν διαθήκην του «*μηδαμῶς γυνή τις εἰσερχέσθω ἐν τῇ μονῇ κἄν ἀνάγκαι καταπέιγωσιν ὅ,τι πλεῖστα καὶ μεγάλα*»⁵.

Ἐκ τοῦ συναξαρίου φαίνεται ἐπίσης ὅτι διεμορφώθη καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 8 διήγησις περὶ τιμωρίας γυναικός, μὴ χριστιανῆς, ἀποπειραθείσης νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ μοναστήριον⁶.

¹ Βλ. *Βίκτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σ. 378 - 379. Περὶ τῆς διηγήσεως ταύτης βλ. καὶ Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη, *Τ' Ἀσπροπόταμο*, Α', Τρίκαλα 1946, σ. 11.

² *Βίκτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σελ. 380 - 381.

³ Αὐτόθι, σ. 372 - 373.

⁴ Τοῦτο ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ συναξάριον τοῦ ἁγίου, ἐνθ' ἄν., σ. 375.

⁵ Βλ. ἄρθρ. *Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου*, Ἁγιος Βησσαρίων, Ἐθρσκ. καὶ Ἡθικ. Ἐγκυκλ. 3, στ. 854.

⁶ *Βίκτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σ. 384 - 385.

Ἐκ τῶν παιδιῶν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἢ μὲ τὸ ὄνομα «γ'ρούνα».

1) *Παίζουμε τὴ γ'ρούνα· ὅσα π'διά μαζετουμί γιὰ νὰ παίξουμε τὴ γ'ρούνα τόσις τρῦπις ἔχ'μι ἀνοίξ' γύρου γύρου καὶ στὴ μέσ' ἔχ'μι μιὰ μεγαλύτερ' τρῦπα. Κάθε π'δι πὸν θὰ παίξ' τὸν παιγνίδ' κρατάει ἓνα μπαστούν'· τὸν μπαστούν' αὐτὸ πρέπ' νὰ τό'χ' μέσα στὴ γούρνα του κάθι π'δί. Κεῖνον τοῦ π'δι πὸν θὰ τὰ φ'λάη, φ'λάη τὴ γ'ρούνα. Ἡ γ'ρούνα εἶν' ἓνας ντενεκὲς πὸν εἶνι ἀπ' ὄξου ἀπ' τὴ γούρνα τὴ μιγάλη· πρέπ' αὐτὸ νὰ φ'λάη καλὰ τὴ γ'ρούνα μῆπους κάποιους ἀπ' τ'ς ἄλλ' σπρώξ' τὸν ντενεκὲ κι τὸν ρίξ' μέσα στὴ γούρνα πὸν τότε πρέπ' νὰ τὸν ξαναβγάλ'. Αὐτὸ τὸ π'δι πρέπ' νὰ φ'λάη τὴ γ'ρούνα κι πρέπ' νὰ προσπαθῆ νὰ πιάσ' καμμιά γουρνίτσα ἀπὸν κανένα π'δί, ἅμα αὐτὸ σπρώχ' τὴ γ'ρούνα νὰ τὴν ρίξ' στὴ τρῦπα καὶ δὲν ἔχ' τὸν μπαστούν' τ' μέσα στὴν τρῦπα. Ἄμα τοῦ π'δι πὸν τὰ φ'λάει μπήξ' σὶ μιὰ γούρνα τοῦ μπαστούν' τ' πού'νι ἄδεια, τότε' κεῖνου τοῦ π'δι κινδίζ' κι τ' ἄλλον χάν' κι τὰ φ'λάει ἰκεῖνον κι ξαναρχίζ' ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ παιγνίδ'. Τ'ς πιὸ πολλὰς βολὰς παίζουσι 9 π'διά· τὸ ἓνα τὰ φ'λάει ἔχ'νι τὰ μπαστούνια τ'ς μέσα στὶς τρῦπες, τ' ἄλλον πὸν τὰ φ'λάει στέκιτι στὴ μέσ' κεῖ στὴ γ'ρούνα κι στὴ μιγάλ' τὴ γούρνα.*

Πρόκειται περὶ παιδιῶν ἢ ὁποῖα εἶναι εὐρύτατα γνωστὴ ὡς «γουρνίδα» (Τρίκαλα Κορινθίας, Συκιὰ)¹, «γουρουνίτσα» (Μάνη)², «μουρούνα» (Βιθυνία)³, «γ'ρούνα» (Εὐρυτανία)⁴, «γκτζουνάρας» (Σουφλί Ἐβρου)⁵, «γουρούνα» (Κατούνα καὶ Καριῶται Λευκάδος)⁶, «γουρουνίτσα» (Ἡλις - Ἀχαΐα)⁷, «γ'ρούνα» (Σχωρέτσανα νῦν Καταράκτης Ἄρτης)⁸, «γουρούνα», «κόσκα» (Καστοριά⁹, Νεστόριον)¹⁰, «γουτζι» (Λέσβος Ἀγιάσος)¹¹, «γ'ρούνα» (Αἰτωλία)¹² καὶ ἀλλαχοῦ «γκιόσια» καὶ «γουρουνίτσα»¹³.

¹ Κ. Λ., ἀρ. 1098, σ. 254-256, 577 (συλλ. Ἰωάννου Κακριδῆ, 1924).

² Κ. Λ., ἀρ. 334, σ. 95-97 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, 1894).

³ Κ. Λ., ἀρ. 300, σ. 25, ἀρ. 56 (συλλ. Π. Μακρῆ, 1894).

⁴ Κ. Λ., ἀρ. 124, σ. 40 (συλλ. Στ. Βίου, 1918).

⁵ Κ. Λ., ἀρ. 2336, σ. 24 (συλλ. Δ. Σεϊτανίδου, Σουφλί 1960).

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 2008, σ. 65-66 (συλλ. Εὐστ. Γουρζῆ, 1953).

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 2268, σ. 330-31 (συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926).

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 865, σ. 50 (συλλ. Ἰ. Παπαγεωργίου, 1922).

⁹ Κ. Λ., ἀρ. 1101, σ. 21,1 (συλλ. Ἰ. Μπακάλη, 1937).

¹⁰ Κ. Λ., ἀρ. 2459, σ. 36 (συλλ. Χαριλάου Χατζῆ, 1962).

¹¹ Κ. Λ., ἀρ. 1446 Γ, σ. 130 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

¹² Κ. Λ., ἀρ. 880, σ. 324 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1923).

¹³ Μ. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 151-152 Κ. Λ., ἀρ. 474,

Παίζεται αὕτη πανταχοῦ ὁμοιομόρφως μὲ μικρὰς μόνον διαφορὰς, ὡς ἐν Λέσβῳ (ὑπὸ τῶν προσφύγων Ἰαδραμυτιῶν), καλουμένη ἐνταῦθα «τσίκι μπί»¹ Κορώνῃ Πυλίας «γουρουνίτσα»² καὶ Καρπάθῳ «μαντόξυλα»³. Εἰς τὴν Λαμίαν⁴ ἡ «γουρούνα» παίζεται ὡς ἐξῆς: «Δὲν σκάβουν γουβίτσες τὰ παιδιὰ παρὰ ἔχουν γιὰ σημάδι κάποια πέτρα κι ἐπάνω σ'αὐτὴν ἀκουμποῦν τὸ μπαστούνι τους τὸ «γουρουνόξυλο». Γιὰ «γουρούνα» μεταχειρίζονται κάποιον «παλιοτενεκέ». Ἄμεσως μετὰ τὸ λάχνισμα μπορεῖ νὰ ἀπαλλαχτῆ ὁ «γουρνάρης» ἀπὸ τὴν ταπεινωτικὴν θέσιν του σὰν προφτάση «ν' ἀλατίση» τὴ «γουρούνα» νὰ τὴν χτυπήσῃ μὲ τὸ «γουρουνόξυλο» καὶ πιάσῃ ἀδειανὸ ἀπὸ ἄλλον παίχτη τὸ σημάδι του· καὶ τότε γίνεται ἐκεῖνος «γουρνάρης». Χτυπάει λοιπὸν τὴ «γουρούνα» μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐγγίξῃ νὰ «κάψῃ» στὰ πόδια κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους παίχτες. Ἄν ὁ «καμένος» δὲν προφτάσῃ νὰ τὴν «ἀλατίση» καὶ νὰ ξαναπιάσῃ πάλι γρήγορα γρήγορα τὸ σημάδι του, πρὶν τοῦ τὸ πιάσῃ ὁ γουρνάρης τότε γίνεται τελειωτικὰ ὁ «καμένος» «γουρνάρης» καὶ ἐλευθερώνεται ὁ ἄλλος.

Ἡ ὑπὸ συζήτησιν παιδιὰ νομίζω, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον κυνδαλισμὸν ἢ πατταλισμὸν, δεδομένου ὅτι ἡ κυνδάλῃ ἐπαίξετο ὁμοίως διὰ πασσάλων. Ἐκαστος τῶν παίδων βαστάζων εἰς χεῖρας πασσάλους προσεπάθει νὰ ἐμπήξῃ ἕνα ἐξ αὐτῶν εἰς λάκκον κάθυρον, ἐνῶ ἕτερος παῖς νὰ ἐκκρούσῃ τοῦτον διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πασσάλων καὶ νὰ ἐμπήξῃ τὸν ἑαυτοῦ· ὁ κατορθώσας τοῦτο ἐνίκα.

Ἡ κυνδάλῃ βεβαίως θὰ ἔπρεπε νὰ παίζεται καθ' ὠρισμένην ἐποχὴν, διὰ νὰ ὑπάρχῃ τὸ ὑγρὸν ἔδαφος, δηλ. ἐν καιρῷ φθινοπώρου ἢ χειμῶνος καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς εἰς περιοχὰς τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος ἠνθόει τὴν ἐμπήξιν τῶν πασσάλων.

Ἐκ τοῦ πρακτικοῦ τούτου λόγου ἡ ἀρχαία παιδιὰ θὰ μετεπλάσθη εἰς τὴν νεωτέραν αὐτῆς μορφήν μὲ τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ της. Σκάπτουν βεβαίως «λάκκους» ὑποτυπώδεις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κρατοῦν ἐπ' αὐτῶν τοὺς πασσάλους, ἐνῶ ὁ φύλαξ «γουρνάρης» προσπαθεῖ νὰ ἐμπήξῃ εἰς κάποιον λάκκον τὸν πάσσαλόν του, νὰ νικήσῃ καὶ ἀπελευθερωθῇ, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐδάφους καὶ διὰ πρακτικῶν λόγων νὰ γίνῃ ἄλλως. Εἰς τὴν Λαμίαν δὲν ἔχομεν τὴν ἐκσκαφὴν τῶν ὑποτυπωδῶν λάκκων. Διὰ τοῦ πασσάλου του δηλ. πρέπει νὰ ἐκκρούσῃ εἰς σημεῖον καὶ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἄλλου, ὅποτε νικᾷ καὶ ἀπολάσσει τὴς θέσεως τοῦ «γουρνάρη».

¹ Κ. Α., ἀρ. 1446B, σ. 147 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

² Κ. Α., ἀρ. 1481, σ. 10 (συλλ. Γεωργ. Ταρσούλη, 1940).

³ Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Β', σ. 205-6.

⁴ Δημ. Λουκοπούλου, Ποιὰ παιγνίδια παίζουν τὰ Ἑλληνόπουλα, 1926, σ. 134.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι τὸ κύριον σημεῖον τῆς παιδιᾶς εἶναι ἡ ἔκκρουσις καὶ κατάληψις τοῦ σημείου τοῦ ἀντιπάλου.

Σημειωτέον ὅτι ἡ παιδιὰ αὕτη δὲν ἀπαντᾷ εἰς περιοχὰς ἔνθα ὑπάρχουν ἄλλαι συναφεῖς παιδιᾶί, ὡς τὰ λεγόμενα *καζίκια* (Σύμη¹, Σάμος², Λειβήσιον³), ἔχοντα ὡς ἑξῆς: «Δύο συμπαίκτηρες ὠπλισμένοι μὲ πασσάλους μικροὺς καὶ μεγάλους ἤρχοντο εἰς ἔδαφος μαλακὸν καὶ ἔρριπτον τοὺς πασσάλους ἐμπήγοντες ἐπιτηδεῖως διὰ τῆς βολῆς. Ὁ πάσσαλος ὁ ἀνατρέψας τὸν τοῦ ἀντιπάλου ἐνίκα καὶ ὁ ἀντίθετος ἔχανε τὸν πάσσαλον»⁴.

«Τὰ καρφιά» (Μεγίστη-Καστελλόριζον)⁴, «μπρόκος» (Σύμη)⁵, «Ππίνα» (Καρπασία Κύπρου)⁶ παίγνιον μὲ μικρὰς ράβδους. Ἐκ τῶν παικτῶν ἕκαστος κρατεῖ 4-5 ράβδους ἡμίσεος πῆχεως μήκους. Οὗτοι συγκεντρώνονται εἰς μέρος ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι μαλακὸν ἕνεκα βροχῆς ἢ ἀπλῶς ἀπὸ ἄρδευσιν. Ἐκεῖ παῖς τις ρίπτει κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὴν ράβδον του, ὥστε νὰ καρφωθῇ κατακορύφως ἢ ὀλίγον τι πλαγίως, ἀκολουθεῖ ἕτερος παῖς ρίπτων τὴν ράβδον του πλησίον τῆς πρώτης πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τὴν καταρρίψῃ, ὁπότε ἐπιτυγχάνων τὴν κερδίζει, καὶ νὰ μένῃ ἡ ἰδική του ἐμπεπηγμένη⁶.

Πάλαι ἐν Ρόδῳ⁷, καὶ τσουνία ἐν Πλαγιᾷ Λέσβου⁸, Σίφνῳ⁹, Μήλῳ¹⁰, Θήρᾳ¹¹, Ἄνδρῳ¹², καὶ Καρύστῳ¹³ ὀνομάζεται ἡ αὕτη παιδιὰ, ἡ ὁποία παίζεται ὡς ἑξῆς: «*Εἴχαμ' ἐννιά ξύλα στὸ μάκρος τὸ καθένα 40 πόνοι. Ἦσανε κάτω ἴσια καὶ τὰ στήγαμε κάτω στὸ χῶμα, εἴχαμε καὶ μιὰ μπάλα ξύλινη· τὰ ἐννιά ξύλα τὰ βάξαμε κάτω, τὰ ὀχτῶ γύρω γύρω καὶ τὸ ἄλλο στὴ μέση καὶ τὸ λέγαμε ὁ ἐννιάς.*

¹ Ἰ. Κακριδῆ, Ἑλληνικὰ παιγνίδια, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1925, σ. 172.

² Κ. Λ., ἀρ. 509, σ. 63 (συλλ. Ε. Μυρογιάννη, Σάμος, 1924).

³ Κ. Λ., ἀρ. 231, σ. 107. Λειβήσιον, 1873.

⁴ Αὐτὰ παίζονται δι' ἡλῶν (Κ. Λ., ἀρ. 166, σ. 13, (συλλ. Ἀχ. Διαμαντᾶρα. Μεγίστη, 1892).

⁵ Ἐξ ἰδίας πείρας.

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 720, σ. 144 (συλλ. Ξ. Φαρμακίδου 1918).

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 751, σ. 111 (συλλ. Θ. Κωνσταντινίδου, 1925).

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 2152, σ. 99-100 (συλλ. Ἑμμ. Σαρτέλλη, 1955).

⁹ Κ. Λ., ἀρ. 470, σ. 122, 1923. Κ. Λ. ἀρ. 655, σ. 60 καὶ 14β (συλλ. Ἰωάννου Δραγάτη, 1924).

¹⁰ Κ. Λ., ἀρ. 2304, σ. 418 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

¹¹ Κ. Λ., ἀρ. 424, σ. 142 (συλλ. Ἰ. Κυριακοῦ, 1889-1900, 1914).

¹² Κ. Λ., ἀρ. 771β, σ. 718, 742 (συλλ. Ἰ. Βογιατζίδου, 1918).

¹³ Κ. Λ., ἀρ. 432, σ. 33 (συλλ. Εὐαγγ. Παπαχατζῆ, 1922).

“Υστερα έστενόντανε οί δυό παρέες τριάντα μέτρα μακριά. Ήπιάνομε ή κάθε παρέα με τή σειρά όλοι τή μπάλα και τή ρίχταμε (= έπετούσαμε) πάνω στον κύκλο. Ήάν επιτύχαινε ή μπάλα τον έννια, όλη ή παρέα έκέρδιζε έννια καλοΰκες (= πόντους). “Όσα άλλα ξύλα έπεφταν από τή ρίξιμο τής μπάλας έδιδαν κέρδος μιὰ καλοΰκα (= πόντο)¹.

Παρατηρούμεν οΰτως ότι και αύτη ύπέστη μεταβολάς άπομακρυνθεισα τής άρχικής της μορφής, ή όποία διατηρεΐται εις τήν εκ Πλαγιās Λέσβου παραλλα-

Εικ. 5. Άνθρώπινον όμοίωμα και σταυρός εις έσπαρμένον άγρόν.

γήν· «τὰ τσουνία παίζονταν πολΰ τὰ παλιά χρόνια με παλούκια πού προσπαθοΰσαν με τή σειρά οί παιίτες και μ΄ ένα χέρι τινάζοντάς τα να τὰ καρφώνουν σε λάσπη λέγοντας: «βούρ, θοικάρ. Τὰ παλούκια τά ΄λεγαν ματσοΰκες. Τώρα εξέλιπε πλέον κι οΰτε κανεις τή θυμάται, τή άκούσαμε από γιαγιάδες μας οΰτε και τή είδαμε παιζόμενο»².

Ήκ τού γεωργικού βίου αναφέρω τήν συνήθειαν καθ΄ ήν «στοΰ χονράφ΄ άμα τελειώσ΄μι τόν σπαρμό για τόν φύτιμα βάνομι σ΄ ένα ξύλον ψ΄λό ένα σταυρό για μιὰ κούκλα ώραία πού πολλές βουλές τήν έχ΄μι ντυμέν΄ σα νύφ΄ για να τηράνι τή νύφ΄ κι να πέφτ΄ κεί τόν μάτι τ΄ς κι όχ΄ στοΰ σπαρμό. Αΰτά, τού

¹ Κ. Α., άρ. 2304, σ. 418 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Μήλος (Πολλώνια 1959). Ήν Σύμη άντι τών ξυλίνων πασσάλων χρησιμοποιούν λίθους αιχμηρούς τούς όποιους στήνουν όμοίως, όπως τούς πασσάλους (Κ. Α., άρ. 161, σ. 224 (συλλ. Δ. Χαβιαρά, Σύμη 1920 και Κ. Α., άρ. 898, σ. 217 (συλλ. Γ. Ήαρινοΰ, 1895).

² Κ. Α., άρ. 2152, σ. 99-100 (συλλ. Ήμμ. Σαρέλλη, 1955).

σταυρό κι τὴν κούκλα, τὰ βάνουμι γιὰ τὸν μάτ' κι γιὰ κάθε κακό» (χφ., σ. 121 - 122, Ὅσιος Προκόπιος) (βλ. εἰκ. 5 - 6).

Τὸ ἀνθρώπινον ὁμοίωμα χρησιμεύει πρὸς περισυναγωγήν τοῦ μιάσματος, ὡς ἐγίνετο διὰ τῶν ἀρχαίων φαρμακῶν¹ καὶ πρὸς ἀποπομπὴν τοῦ κακοῦ².

Εἰκ. 6. Ἀνθρώπινον ὁμοίωμα (νύφη) εἰς ἀγρόν.

Ὡς γνωστὸν κατὰ τὴν πρωτόγονον ἀντίληψιν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ μεταβίβασις τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ὁμοίωμα, ἴσως δὲ καὶ ἐξαπάτησις τοῦ δαίμονος οὕτως, ὥστε νὰ ἀσχοληθῆ οὗτος μὲ τὸ ἀνθρώπινον ὁμοίωμα καὶ οὐχὶ μὲ τὴν σποράν³.

¹ Περὶ αὐτῶν βλ. *Γ. Α. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 507 - 514 ὅπου καὶ αἱ παραπομπαί.

² Εἰς Βραχῶρι Ἡπείρου: «Ὅταν ξεκινᾷ κάποιος νὰ ταξιδεύῃ ἢ νὰ πάη στὸ χωράφι καὶ βρῆ στὸ δρόμο του κανένα γρουσουῆζι θὰ τὸν βρῆ κακό. Γιὰ νὰ μὴν τὸν βρῆ τὸ κακό, μόλις βγῆ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ κάνει ἓνα λάκκο καὶ βάζει μέσα ἓνα λιθάρι καὶ λέει: Θάφτω τὸν . . . (τὸ ὄνομα τοῦ γρουσουῆζι)». *Κ. Α.*, ἀρ. 1432, σ. 389, (συλλ. *Μ. Λιουδάκη*, Βραχῶρι Ἡπείρου, 1940). Εἰς Καλλιπόλιν: «Διὰ νὰ καρποφορήσῃ ἀγρός καὶ πρὶν σπαρῆ, πρέπει εἰς μίαν τῶν γωνιῶν αὐτοῦ νὰ ταφῆ ἀρτιγέννητον γαλίδιον». Ἀποστ. *Β. Οἰκονομίδου*, Λαογραφικὰ Καλλιπόλεως, Ἀρχ. Θρακ. Λαογραφ. καὶ Γλωσσ. θησαυροῦ, τόμ. Γ' (1936 - 37), σ. 86.

³ Εἰς Κορώνη: «Ἄν ἔχουν πεθάνει δυὸ στὸ χρόνο ἢ κοντιύτερα μέσα στὸ ἴδιο σπίτι βάνουν στοῦ δευτέρου τὴν τσέπη μιὰ κουτσούνα (κούκλα) καὶ τὴ θάφτουν μαζί του γιὰ νὰ μὴν τριτώσῃ». *Γ. Α. Μέγα*, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογραφ., (ἀνατ. ἐκ τῆς Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ. 1941 - 42, τευχ. Β', σ. 7).

Εϊδικώτερον τίθεται τοῦτο καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς βασκανίας. Ἡ λαϊκὴ συνήθεια νὰ τίθενται ἀντιβασκάνια ἢ προβασκάνια οὐχὶ μόνον ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀψύχων εἶναι εὐρύτερα. Οὕτως ἀναρτοῦν «τσόβολο (κρανίον ζόφου ἢ τρύπιο λιθάρι ἀπὸ σκοινί»¹, βοϊδοκέφαλο², πέταλο, σκόρδα³ κρανίον ὄνου ἢ ἡμίονου⁴, κεφάλι ζόφου⁵, σταυρόν⁶, ἄδειο ἄβγὸ ἢ ἓνα ποῦλο⁷ ἐπὶ δένδρων ἢ ἱστώων, τοποθετημένων εἰς καλλιεργούμενας ἐκτάσεις.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀποτρεπτικὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ κατὰ παντὸς κακοποιοῦ πνεύματος, ἣτις εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη εἰς τὸν λαόν, προέρχεται ἐκ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως.

Recherche folklorique dans la province de Trikala du 16 septembre au 3 octobre 1967

par Anne J. Papamichail

Selon l'ordre sub no 56427 de l'Académie d'Athènes l'auteur Anne Papamichail a effectuée des recherches sur la vie populaire traditionnelle et culturelle de la province de Trikala. Elle a travaillé au Bourg Pyli, ainsi qu'aux villages Aghios Procopios et Kaloghiri où elle a recueillie un matériel folklorique varié qu'elle a noté dans un cahier, in 80 grand format, de 468 pages, déposé au Centre des Recherches sub n° 3212. Elle a enregistré également, sur bandes magnetiques, 133

¹ Κ. Α., ἀρ. 916, σ. 502 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Αἰτωλία, 1928). Κ. Α., ἀρ. 976, σ. 695 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Σούλι, 1912). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 3-4 (1941-1942), σ. 83.

² Κ. Α., ἀρ. 36, σ. 303 (συλλ. Δ. Σάρρου, Ἡπειρος, 1888-1893). Κ. Α., ἀρ. 2310, σ. 52-53 (συλλ. Κώστα Μάνου, Ἐπταχώριον Καστοριάς, 1958).

³ Κ. Α., ἀρ. 1974, σ. 41 (συλλ. Δημ. Παπαδούλη, Ἀμούριον Ἐλασσόνο, 1953). Κ. Α., ἀρ. 1105, σ. 247 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ἀνατολικὴ Κρήτη, 1937).

⁴ Κ. Α., ἀρ. 2339, σ. 25 (συλλ. Κων. Βήχου, Μήλος, 1960). Κ. Α., ἀρ. 1105, σ. 247 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Κρήτη, 1937). Κ. Α. ἀρ. 2303, σ. 117 (Στεφ. Ἡμέλλου, Νάξος Φιλώτιον, 1959). Κ. Α., ἀρ. 1973, σ. 9 (συλλ. Β. Σαμαρά, Τρίκαλα, 1952).

⁵ Κ. Α., ἀρ. 2302, σ. 574 (συλλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Πράμαντα Ἰωαννίνων 1959).

⁶ Κ. Α., ἀρ. 976, σ. 695 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Σούλι, 1912).

⁷ Βλ. *Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα, 1949, σ. 36.

chansons et danses populaires. Cette collection est complétée par un grand nombre de photos.

De ce matériel l'auteur examine seulement certains éléments traditionnels à savoir : parmi les légendes, celle de St. Cosma qui croit-on a traversé la mer en étendant sa capote. Ce sujet qui est commun et à d'autres Saints provient, selon l'auteur, du récit miraculeux de l'Évangile. (Mathieu 12, 25-29, Marc 6, 48, Jean 6, 19) ou du passage de Job, qui est lu dans l'église durant le grand Carême avant de Pâques, ou même du récit miraculeux de Jean l'Étranger, qui se trouve dans le livre de Saints.

Parmi les récits locaux, elle mentionne celui du passage d'Aly Pacha du bourg Pyli (voir photo 1) et quelques légendes qui relatent la vie et l'oeuvre de St. Bessarion II. Les deux premières racontent la punition que le Saint a infligée à des sacrilèges et aux traces sur une pierre du sabot de son mulet. Des récits similaires qui sont d'une tradition ancienne existent encore chez d'autres peuples.

Aux légendes n° 4, 5 et 6, le Saint est présenté comme chassant la petite Vérole, la peste et les sauterelles. Dans son synaxaire Saint Bessarion est présenté comme protégeant les fidèles de ces fléaux et surtout de la peste.

Les légendes n° 7, 8, 9 et 10 se rapportent à la construction par le Saint du pont qui se trouve à l'ouest du bourg de Pyli et les n° 6, 10 et 11 à la fondation du Couvent de Doussikon et autres.

Parmi les jeux d'enfants qu'elle a recueillie elle examine celui de «γ'ρούνα» (la truie). Ce jeu est connu d'après l'auteur en plus à d'autres régions de Grèce et a son origine au jeu antique «κυνδαλισμός» ou «πασσαλισμός», qui est joué également avec des piquets. Les différences, qui existent entre le jeu ancien et le jeu contemporain, proviennent des raisons pratiques et climatologiques tandis que les principales caractéristiques sont restées les mêmes.

Elle remarque également que ces jeux ne se racontent pas aux régions où existent des jeux similaires comme p. ex. le jeu «καζίκια» les clous etc., et que d'autres jeux ont subi des transformations pareilles s'éloignant de leur aspect d'origine.

Enfin, elle rapporte la coutume de poser sur un champ une belle poupée ou une croix pour empêcher qu'on jette le mauvais oeil ou autre maléfice sur leur recolte. Il s'agit, dit l'auteur, d'une habitude primitive

ou selon les croyances populaires l'idole humaine empêchait les mauvais esprits d'agir et les épurait les miasmes en les transférant sur lui-même. (voir photos No 5, 6). Plus particulièrement ce coutume a comme but d'empêcher le mauvais oeil. Pour cette même raison que dans d'autres régions de Grèce, on pose aux champs des crânes d'animaux, des oeufs etc.

I'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΕΡΡΩΝ

(26 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ - 8 ΜΑΡΤΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Πρὸς τὸν σκοπὸν ἐρεύνης ἐθιμικῶν ἐκδηλώσεων τὴν 1ῃν Μαρτίου καὶ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς εἰργάσθη ἀπὸ τῆς 26ῆς Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 8ῆς Μαρτίου 1967 εἰς τὰ χωρία: α) Ἀγριανή, β) Σιτοχώρι καὶ γ) Ἀγία Ἐλένη τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἔνθα ἐκίνηματογράφησα:

α'. Ἀγεμὸν παίδων, ῥδόντων τὸ χελιδόνισμα κατὰ τὴν 1ῃν Μαρτίου εἰς Ἀγριανὴν καὶ Σιτοχώρι.

β'. Φάσεις ἐκ τῆς τελέσεως τοῦ ἐθίμου τοῦ *Καλόγερου* εἰς Ἀγίαν Ἐλένην κατὰ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς (6 Μαρτίου 1967), πρὸς δὲ καὶ τρόπους ἐκτελέσεως μελωδιῶν: α) διὰ *γκάιντας* (ἀσκαύλου), συνοδεία *νταχαρέ* εἰς Ἀγριανὴν καὶ β) διὰ τῆς *Θρακικῆς λύρας*, συνοδεία *νταβουλιού* (μεγάλου νταουλιού) εἰς Ἀγίαν Ἐλένην.

Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς κίνηματογραφήσεις ταύτας ἠχογράφησα ἔτι 55 μελωδίας ῥσμάτων καὶ χορῶν, ὡς καὶ ἄλλην λαογραφικὴν ὕλην, κατέγραψα σχετικὰς πρὸς τὰ κίνηματογραφηθέντα θέματα πληροφορίας, εἰς δὲ τὴν Ἀγριανὴν ἐπεξέτεινα τὴν ἔρευνάν μου καὶ εἰς θέματα ἴδια τοῦ ὕλικου βίου τοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῆς καταγραφείσης σχετικῆς ὕλης ἀπηρτίσθη χειρόγραφον ἐκ σελίδων 207, σχήμ. 8ον, τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀριθμ. εἰσαγ. 3168. Τὰ κίνηματογραφηθέντα θέματα κατεγράφησαν εἰς τὸ εἰδικὸν βιβλίον ὑπὸ τοὺς ἀριθμ. 48-52, αἱ δ' ἠχογραφήσεις ὑπὸ τοὺς ἀρ. 14507-14552 καὶ Η.Λ.Υ. ἀρ. 449-454.

Α'. Εἰς Ἀγριανήν¹, τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος, ἐκίνηματογραφήθη τὸ ἐθίμον

¹ Τὸ παλαιότερον ὄνομα τοῦ χωρίου ἦτο *Κλεπούσσα* «διότι εἶχε πολλὰ χωριουδάκια γύρω-γύρω, ἐφτά, καὶ μετὰ ρήμαξαν καὶ μαζεύτηκαν ἐδῶ καὶ ἐπειδὴ πῆρε τὰ ἄλλα τὰ χωριουδάκια, σὰ νὰ τὰ ἐκλεψε, τὸ ἔβγαλαν Κλεπούσσα». (Κ.Λ. χφ. ἀρ. 3168, σ. 47). Τὸ σημερινὸν ὄνομα ἐδόθη ἐκ τῶν *Ἀγριάνων*, λαοῦ παιονικοῦ, κατοικοῦντος τὴν περὶ